

Opis źródła:

Kronika halicko-wołyńska, zwana również nie do końca poprawnie *Latopisem halicko-wołyńskim*, jest stworzoną w XIII wieku kroniką dynastyczną Romanowiczów. Ta gałąź Rurykowiczów przez większość stulecia sprawowała władzę nad Rusią halicko-wołyńską. Sformowane przez książąt Daniela (ok. 1201 – 1264) i Wasylka (ok. 1203 – 1269) państwo miało charakter pograniczny i wielokulturowy. Jedno z jego głównych centrów, czyli Chełm, znajdował się w bliskiej odległości od granicy z Polską. Starszy z braci, wychowany na dworze królów Węgier, w 1253 roku przyjął nawet koronę królewską i tytuł króla Rusi z rąk legata papieskiego, nie dokonując jednakże konwersji na katolicyzm.

Proces powstawania *Kroniki* był długotrwały i skompilowany. Przedstawiony fragment źródła jest częścią włączonej do niej swoistej „biografii” Daniela Romanowicza, który większą część życia poświęcił sprawie odzyskania dawnych ziem swojego ojca. Na okres jego rządów przypadł także pierwszy najazd Mongołów na Ruś, w trakcie którego władca uciekł na Węgry, a następnie do Polski. Wybrane fragmenty związane są z powstaniem wspomnianego już Chełma, który mniej więcej od połowy XIII stulecia stanowił główną rezydencję Daniela, a wcześniej pełnił funkcję niewielkiego grodu strzegącego pogranicza z Polską i ziemiami Bałtów.

Miejsce wydania:

Chronica Galiciano-Voliniana. Chronica Romanoviciana, wyd. oprac. D. Dąbrowski, A. Jusupović, Kraków-Warszawa 2017.

Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów), oprac. tłum. D. Dąbrowski, A. Jusupović, Kraków-Warszawa 2017.

Miejsce przechowywania:

Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге, шифр 16.4.4.

Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге, шифр 21.3.14.

Tekst źródła:

Kronika halicko-wołyńska o początkach Chełma

„Przywiódł był bowiem na Daniela Michał i Izjasław Lachów i Ruś i Połowców mnóstwo. Konrad [Mazowiecki] zaś stał, gdzie teraz gród Chełm stoi. Posłał on ku Czerwieniowi [ludzi], aby wojowali. Wasylkowicze zaś umacniali się i bili się z nimi.”^[1]

„Potem zaś Michał poszedł od wuja swojego na Włodzimierz z synem swoim. I stamtąd do Pińska. Rościsław zaś Włodzimierzowicz przyszedł do Daniela do Chełma. Zachował bowiem był [go] Bóg od bezbożnych Tatarów.”[2]

„Przed wojną Danielową czernihowską, gdy siedział on w Haliczu, a Wasylko we Włodzimierzu. Wojowali Jaćwięgowie koło Ochoży i Busowna, całą okolicę tę pustoszyli. Jeszcze bowiem Chełm nie był postawiony przez Daniela.”[3]

Słowniczek pojęć:

Połowcy – lud turkijski, który począwszy od XI wieku zamieszkiwał stepy czarnomorskie. Ordy połowieckie stanowili głównego przeciwnika państwa Rurykowiczów, aczkolwiek koczownicy ci i ich przywódcy bywali także sojusznikami książąt ruskich.

Jaćwięgowie – pogański lud letto-bałtyjski, spokrewniony z Litwinami, który do czasów ekspansji Zakonu Krzyżackiego zamieszkiwał dzisiejsze pogranicze polsko-białorusko-litewskie. Pomimo zachowywania faktycznej niezależności od państw sąsiednich nigdy nie stworzył jednolitej organizacji państwowej.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Czy w momencie, o którym wspomina twórca źródła, Konrad Mazowiecki odwiedził Chełm?
2. Czy według twórcy *Kroniki* Chełm ucierpiał w czasie najazdu Jaćwięgów?
3. Kogo twórca źródła wskazuje jako założyciela Chełma?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Począwszy od lat czterdziestych i pięćdziesiątych XIII wieku Chełm stał się główną rezydencją Daniela Romanowicza. Jaki fakt, zdaniem twórcy źródła, zadecydował o takim wzroście jego znaczenia?
2. Jaka wymieniona przez kronikarza miejscowość była rezydencją Daniela w okresie wcześniejszym?
3. Jaka mogła być przyczyna tego, że Jaćwięgowie przypuścili atak na peryferyjne ziemie ruskie, władane przez Daniela i Wasylka Romanowiczów?
4. Co wskazuje na to, że kronikarz postrzegał najazd mongolski jako nieszczęście zadane światu chrześcijańskiemu przez pogan?

Wskazówki:

Kronikarz wskazuje wprost, że Konrad Mazowiecki przebywał w miejscu „gdzie teraz stoi gród Chełm” – powstał on zatem już po pobycie tam polskiego księcia. Wzrost znaczenia grodu związany był z faktem, że nie ucierpiał on w wyniku najazdu Mongołów (Tatarów) i z tego powodu stał się siedzibą Daniela, który w okresie wcześniejszym rezydował między innymi w Haliczu. Jego też kronikarz uznał za twórcę dzisiejszego miasta.

Chełm nie mógł też ucierpieć w wyniku najazdu Jaćwięgów, gdyż nie był on jeszcze wówczas zbudowany. W tekście możemy odnaleźć aż dwie sugestie na temat przyczyn napaści: Romanowicze przebywali wówczas we Włodzimierzu i Haliczu, zaś przed powstaniem Chełma na najejchanych terenach brakowało grodu obronnego.

Literatura pomocnicza:

Buko A., *Pomiędzy Polską a Rusią. Z nowszych dziejów badań archeologicznych nad wczesnym średniowieczem ziemi chełmskiej*, [w:] *Świat średniowiecza. Studia ofiarowane Profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi*, red. A. Bartoszewicz, G. Myśliwski, J. Pysiak, P. Żmudzki, Warszawa 2010, s. 107-128

Dąbrowski D., *Daniel Romanowicz. Król Rusi (ok. 1201-1264). Biografia polityczna*, wyd. II, Kraków 2021.

Jusupović A. „*Богу же изволившию Даниль созда градъ Холмъ*”. *Geneza Chełma i jego biskupstwa*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, r. 12, 2014, z. 6, s. 11-26.

Najważniejsze cezury:

W latach 1237-1241 miały miejsce pierwsze najazdy Mongołów pod dowództwem Batu (Batuchana) na Ruś – wówczas to Daniel Romanowicz uciekł na Węgry, a następnie do Polski. Rozwój Chełma przypada na okres, który nastąpił po jego powrocie z Polski.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Arkadiusz Siwko.

[1] *Kronika*, s. 152.

[2] *Kronika*, s. 164.

[3] *Kronika*, s. 172.